

Gabriel Lepointe avec le concours de André Vandenbossche, *Éléments de bibliographie sur l'Histoire des Institutions et des Faits Sociaux* (1987—1875), Paris, Éditions Montchrestien (1938), s. 232.

Jeżeli wyżej omówiony wybór tekstów źródłowych (J. Imbert, G. Sautel i M. Boulet-Sautel) stanowi cenne w zakresie dokumentacji uzupełnienie podręczników „Historii instytucji i faktów społecznych” dla II roku studiów, za okres 1987—1875, w szczególności podręcznika Ellula, to omawiana tu praca bibliograficzna stanowi uzupełnienie tych podręczników, w szczególności podręcznika prof. Lepointe'a, w zakresie informacji bibliograficznej. Wprawdzie podręcznik Ellula posiada bardzo cenne i interesująco zestawione dane bibliograficzne na końcu poszczególnych rozdziałów; natomiast w podręczniku G. Lepointe'a brak jakiegokolwiek informacji bibliograficznej jest szczególnie dotkliwy. Autor więc wynagradza nam ten defekt wydaniem — wraz z prof. A. Vandenbossche z Bordeaux — omawianej tu pracy bibliograficznej.

Praca ta pod bezpretensjonalnym tytułem *Elementów do bibliografii historii instytucji i faktów społecznych* zawiera w dość interesującym układzie 3324 pozycje. Istota tego układu polega na tym, że w pierwszej części zgrupowane są prace poszczególnych autorów w porządku alfabetycznym; drugą zaś część stanowi dość obszerny indeks rzeczowy, odsyłający do poszczególnych pozycji. Taki układ jest przejrzysty i pod wielu względami posiada dużą, podręczną przydatność praktyczną. Obawiać się jednak można o to, że nawet przy najstaranniej ułożonym indeksie rzeczowym, bibliografia podobnego typu nie zastąpi bibliografii usystematyzowanej rzeczowo.

Omawiana praca jest — co trzeba silnie podkreślić — jedynie uzupełnieniem bibliograficznym podręcznika uniwersyteckiego. Z tej też racji w ograniczonym jedynie zakresie może ona służyć badaczowi jako podręczna bibliografia historii państwa i prawa francuskiego. Składa się na to szereg szczególnych względów. Z punktu widzenia zaspokojenia potrzeb warsztatu naukowego ujemnie na omawianą bibliografię wpłynęły jej ramy chronologiczne — 1987—1875, dostosowane do programu studiów na II roku. Autorzy szczęśliwie jednak wybrnęli z podstawowej trudności, uwzględniając dość szeroko podstawową literaturę dotyczącą monarchii karolińskiej, której znajomość jest absolutnie niezbędna dla rozumienia procesu dziejowego Francji wieku X i następnych. Program narzucił też autorom pewne ograniczenie rzeczowe i skłonił ich do pominięcia tych dziedzin prawa prywatnego, które nie należą do programu II a mieszczą się w ramach programu III i IV roku (obligacje, prawo rzeczowe, małżeńskie i spadkowe). Z drugiej jednak strony, fakt, że program wykładu na II roku uwzględnia bardzo szeroko problematykę społeczno-gospodarczą, wpłynął na to, że autorzy, kosztem samej historii prawa, w swej bibliografii szeroko uwzględnili literaturę o dziedziny historii gospodarczej.

Bibliografia obejmuje nowszą literaturę z lat 1926—1957. Pewne, zasadnicze zacieśnienie ram bibliografii było oczywiście konieczne i z tego tytułu nie możemy mieć żalu do autorów. Dla uzasadnienia daty a quo (1926) powołują się oni na fakt, że w roku 1926 właśnie pojawiły się obszerne podręczniki historii prawa Chénoua i Declareuila, że zatem podręczniki te dostatecznie informują o dawniejszej literaturze. Argument mało przekonujący: brak informacji bibliograficznej o jakichkolwiek pracach dawniejszych od 1926 r. jest na pewno brakiem dotkliwym z punktu widzenia potrzeb dydaktycznych; ostatecznie bibliografia, zarówno jak podręcznik, jest przede wszystkim przeznaczona dla studentów. Trudniej nam jest jeszcze pogodzić się z faktem uwzględnienia w bibliografii jedynie prac wydanych

w języku francuskim. Przecież nie brak prac angielskich, niemieckich i innych o zasadniczym znaczeniu dla historii państwa i prawa francuskiego i pominięcie np. prac Mitteis'a, Kienast'a, Schramma, Ullmanna itp. stanowi dotkliwą lukę w omawianej publikacji. Jest rzeczą zrozumiałą, że autorzy musieli przeprowadzić bardzo ostrożną selekcję materiału — ze względu na określone możliwości wydawnicze. Na pewno szczegółowa dyskusja na temat sposobu przeprowadzenia tej selekcji jest niepotrzebna; nie budzi ona zresztą zasadniczych zastrzeżeń. W szczegółach niejedno można by poprawić i o niejedną pozycję upomnieć się, jak np. o pracę A. Dumasa, P. Petota i Perrina na temat poddaństwa, ogłoszone przez Société Jean Bodin.

Stwierdzając więc ograniczone z natury rzeczy znaczenie omawianej publikacji i wytykając jej szereg niedociągnięć nie możemy jednak nie podkreślić jej poważnej przydatności praktycznej. Chcielibyśmy wreszcie wyrazić życzenie, by duży dotychczasowy wkład pracy autorów stanowił zapoczątkowanie szerszej ujętych, a bardzo pożądaných prac nad bibliografią francuskiej historii państwa i prawa.

MICHAŁ SZCZANIECKI (Poznań)

„LABEO”, *Rassegna di Diritto Romano* (1955—1958).

Minęły cztery lata od ukazania się pierwszego zeszytu rowego czasopisma romanistycznego pt. „Labeo”. Pismo ukazuje się w postaci trzech zeszytów rocznie, nakładem znanego wydawnictwa E. Jovene w Neapolu. Redagują nowy periodyk profesorowie Fr. De Martino, A. Guarino i M. Lauria, przy udziale asystentów katedr romanistycznych.

Na podstawie pierwszych roczników „Labeona”¹ w krótkiej rocie podejmiemy próbę scharakteryzowania tego interesującego wydawnictwa. Ma ono pewne cechy wspólne z omawianym już w CPH² najważniejszym dziś organem romanistycznym zatytułowanym „IURA”, co jest tym bardziej zrozumiałe, że „Labeo” jest w pewnym sensie czasopismem „secesyjnym” — założonym przez prof. Guarino po jego odejściu z redakcji „IURA”. Młodszy o kilka lat, mniej okazały i mniej niż „IURA” międzynarodowy, „Labeo” nie znalazł się jednak w roli uboższego krewnego. Pismo ma własny program i własny, oryginalny charakter.

Podobnie jak „IURA”, zrywa „Labeo” z tradycją, która nakazuje większość miejsca w czasopiśmie wypełniać przez „rozprawy”. Także tu tradycyjne proporcje zostały odwrócone — artykuły zajmują nie więcej niż 1/3 objętości rocznika. W dziale artykułów przeważają oczywiście prace romanistów włoskich; obok znanych nazwisk³, częściej niż w innych tego rodzaju czasopismach, spotyka się tu przedstawicieli młodszego pokolenia badaczy. Z pismem współpracuje też kilkunastu wybitnych romanistów zagranicznych, przeważnie zachodnioeuropejskich⁴.

¹ W czasie pisania tej noty nie był jeszcze u nas dostępny ostatni (trzeci) zeszty 1953 r.

² T. IX, z. 1, 1957, s. 262 i n.

³ Abanese, Biscardi, De Robertis, Pugliese; wielokrotnie drukował tu swoje drobne prace niedawno zmarły Siro Solazzi.

⁴ M. in. Gaudemet, Kaser, Kreller, Steinwenter, Wesenberg; z romanistów polskich drukował w „Labeonie” H. Kupiszewski (1957, z. 3, s. 344 in.) artykuł zamieszczony także w CPH (t. X, z. 1, 1958, s. 67 in.). Trzeba przy tym podkreślić, że współpraca wybitnych romanistów zagranicznych nie ograniczała się do nadsyłania artykułów czy drobnych prac do działu „Punti di vista”, ale dała też Redakcji pewną ilość bardzo wartościowych, kompetentnych recenzji.